

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

IX. BIND. 1882—83.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

Peder Stub på Skodborghus.

Af J. Kinch.

I »Kirkehist. Samlinger«, 3die R., III, S. 1—93, har Dr. H. Rördam leveret en Levnedstegning af Hr. Sören Povlsen Judichær Gotlænder, der døde 1668 som Sognepræst i Slangerup og er bekendt for sine Skrifter om den danske Versekunst. S. 2 fl. er aftrykt en Beretning om denne Mands Herkomst, forfattet af ham selv, men nu kun bevaret gennem en Afskrift, som er tagen af den bekendte Zwergius, Forfatteren til »det sjellandske Clericie«. I denne Beretning omtaler Judichær også sin Morfader, Peder Stub, som havde været »Forvalter over Skanderborghus, af kgl. Maj. forordnet«. I denne Angivelse må dog »Skanderborghus« rettes til »Skodborghus«, hvad enten nu denne Forveksling må tilskrives en Fejlhskning hos Dattersønnen eller måske snarere en Fejlæsning af Zwergius; thi i Virkeligheden var Peder Stub Slotsfoged på Skodborghus.

Angående Peder Stubs Herkomst siger Dattersønnen, at han var »født i Frisland«. Dette synes påfaldende, eftersom hans Navn lyder så fuldstændig dansk, men indeholder dog sikkert nogen Sandhed; thi det vides, at hans Søn Iver i sin første Ungdom besad en Ejendom i eller ved Bredsted, hvilken Ejendom synes at have været temmelig betydelig, siden han engang måtte udrede 200 Rdl. i Digepenge¹⁾.

¹⁾ Se H. Rördam: »Kbhns. Univ. Hist.« 1537—1621, IV, S. 544. — Det er af Indholdet af dette Sted klart, at det er Iver Stub selv, som er Ejeren, så at Dr. Rördams Formodning om, at Moderen, som dengang endnu levede, skulde have fået dem efter sin anden Mand, Hans de Hund, neppe kan være rigtig.

Denne Ejendom må Sønnen rimeligvis have arvet efter Faderen, og dette stadfæster unægtelig i høj Grad Judichærs Angivelse om, at Peder Stub stammede fra Frisland, om det end kan synes tvivlsomt, om han selv er født der. Visse Omstændigheder synes snarere at hentyde på Ribe. Her ejede hans Enke 1572 et Hus på Nederdammen, en af Byens Hovedgader, og i Ribe levede henimod en Menneskealder tidligere Iver Stub, en driftig Studehandler og anset Mand, om hvem jeg kan henviser til min »Ribe Bys Hist. og Beskr.«, I, S. 570 ff.; II, S. 13 ff. Da denne Iver Stub havde 2 Børn, Peder og Sofie, og da Peder Stub på Skodborghus blandt sine Børn havde 2 af Navn Iver og Sofie, kan der ikke godt tvivles om, at der har været et nært Slægtskab mellem de 2 Mænd. Men Iver Stub var upåtvivlelig dansk og rimeligvis født i Ribe, da hans Moster, Mette Pedersdatter, hørte til Byens Borgerstand og havde givet Gods til S. Lamberts Alter i Domkirken. Hvorledes det derefter kan forholde sig med Peder Stubs frisiske Herkomst, om det måske var hans Moder, som var en Friserinde, er ikke let at sige. Da Iver Stubs ovennævnte Søn, Peder Stub, let kunde forvexles med sin Navne, Slotsfogden på Skodborghus, vil jeg her omtale ham lidt nærmere. Efter en noget urolig Ungdom (1558 blev han således tovsvoren i Ribe for en Sår-sag) forekommer han 1569 i en temmelig anselig Stilling, næmlig som Tolder i Ålborg. Således nævnes han næmlig d. 14de Februar dette År i Ribe Tingbog, da han under et Ophold her i Byen var bleven stævnet for Gjæld af Bernt Falenkamp i Kolding¹⁾. Det må vel have været til Belønning for hans Virksomhed i denne Stilling, at han d. 24de Decbr. samme År blev udnævnt af Kongen til Regnskabsprovst i Vendsyssel²⁾. Om han derefter er vedbleven at være Tolder i Ålborg, ved jeg ikke. I Begyndelsen af næste År var han 2 Gange i Ribe, først i Anledning af en Strid med en af sine Halvbrødre, Jørgen Pedersen Rentemesters Sønner, derpå for at bortskjøde en Ejendom. Ved begge disse Lejligheder kaldes han kun Peder Stub i Ålborg eller »Borger i Ålborg«.

¹⁾ Pastor H. A. Nielsen nævner ham ikke i sine »Person.-hist. Not.« blandt Ålborg Bys Toldere.

²⁾ »Ny kirkeh. Saml.« V, S. 788.

Vi vende nu tilbage til Slotsfogden på Skodborghus. Første Gang har jeg truffet ham nævnt i denne Egenskab 1546¹⁾, dernæst 1547²⁾, da der er Tale om, at han som den daværende Lensmand på Skodborghus, Jesper Rantzau, Foged havde pløjet og sået et Stykke Jord på Vejen Mark, hvorom der var Strid. Herved er der nu ikke noget Mærkeligt; men senere træffe vi ham oftere nævnt på en Måde, som synes at vise, at han har indtaget en anden Stilling end en almindelig Slotsfogeds. En sådan var næmlig, når vi undtage Kjøbenhavns Slot, en Person, som udelukkende stod i Lensmandens personlige Tjeneste, hvoraf fulgte, at alle kongelige Befalinger, idetmindste i Regelen, udgik til selve Lensmanden, ikke til Slotsfogden; men således var det ikke med Peder Stub som Slotsfoged på Skodborghus. 1548 udgik der således et Kongebrev direkte til ham om at lade alle Bønderne i Lenet med Undtagelse af Adelens tilhugge Tømmer til Brug på Riberhus³⁾. — Onsdagen efter Fastelavn 1552 udgik der Ordre til Lensmanden på Riberhus, Jesper Krafse, om at opkjøbe et større Parti saltet Fisk i Ribe; han skal sende Fisken til Kolding; men »Peder Stub, Foged på Skodborg«, skal levere Vognene⁴⁾. — 1554 fik samme Lensmand Brev om at skaffe M. Lavrids Nielsen, som hidtil havde været Sognepræst ved Ribe Domkirke, men nu var bleven udnævnt til Superintendent i Vendelbo Stift, Vogné, som kunde flytte hans Gods til Skodborg; derfra skulde Peder Stub skaffe det til Kolding⁵⁾. — Kort efter fik både Jesper Krafse og Peder Stub Brev om, at de begge skulde sende deres Borgekok til Koldinghus, hvor Kongen havde Brug for hans Tjeneste⁶⁾.

Jeg må dog anføre, at der ved Siden heraf undertiden udgik Breve til selve Lensmanden på Skodborghus, Jesper Rantzau, således et af 5te Decbr. 1558 om at tilsige Bønderne i sine Len (han var næmlig tillige forlenet med Hunds-bæk) til at befordre Kongens Gods på en af hans Rejser⁷⁾; men den hyppige Henvendelse til Peder Stub beviser dog ganske sikkert, at han har indtaget en temmelig selvstændig

¹⁾ Tegn. ov. a. L.

²⁾ O. Nielsen: Malt Herred, S. 173.

³⁾ Tegn. ov. a. L. — ⁴⁾ Smst. — ⁵⁾ Smst. — ⁶⁾ Smst. — ⁷⁾ Smst.

Stilling ved Siden af Lensmanden. Hans Dattersön siger jo også om ham, at han var »forordnet af kgl. Maj.« Dette særegne Forhold mellem Lensmanden og Slotsfogden på Skodborghus må rimeligvis på en eller anden Måde stå i Forbindelse med Skodborghuses Beliggenhed ved Grændsen af Sønderjylland, måske med Ordningen af Toldopsynet. Idetmindste ser man, at Slotsfogden på Skodborghus en Snes År senere har eller får med Tolden at gjøre, idet et Kongebrev af 25de Marts 1579 bestemmer, at Enhver, som udførte Kreaturer over Foldingbro, iforvejen skulde løse Toldseddel hos ham; han skulde aflægge sit Regnskab til Tolderen i Kolding¹⁾. Også dette viser tydeligt, at Slotsfogden på Skodborghus ikke har været Lensmandens private Tjener.

Da den sidstnævnte Bestemmelse blev tagen, var Peder Stub for længe siden død, rimeligvis i en ung Alder. Efter Dattersönnens Optegnelser døde han sidst i Året 1561, efterladende sig 2 Sønner og en Enke, som strax flyttede til Kolding og 6 Uger efter Mandens Død bragte en Datter til Verden. 5 År senere giftede hun sig påny med den kongelige Apotheker Johannes de Hundt i Kjøbenhavn. — 1570 nævnes Arvingerne efter Peder Stub på Skodborghus som Ejere af det tidligere omtalte Hus i Ribe, og 1572 havde hans Enke og Peder Rantzau i Forening 650 gl. Dr. tilgode i den afdøde kongelige Særlæge Ruprecht Geispuschers Hus, ligeledes i Ribe²⁾. Ved den sidstanførte Lejlighed nævnes Enkens Navn, Valborg; Dr. Rördam nævner hende tillige med Efternavnet »Krampe«, uden at opgive sin Kilde³⁾. Hun overlevede også sin anden Mand, med hvem hun havde idetmindste en Søn og en Datter. Som hans Enke nævnes hun 1584, da hun ejede en Gård på Fisketorvet (den vestligste Del af det nuværende Amagertorv⁴⁾); hun var vistnok en formuende Kone. — Af Peder Stubs Sønner blev Iver Professor 1589, men afsat 1609, fordi han hældede til Kalvinismen⁵⁾. — Hans Broder Oluf blev efter Judichærs Opteg-

¹⁾ Jy. Reg. — ²⁾ Ribe Tingbøger.

³⁾ »Kbhns. Univ. Hist.«, III, S. 542.

⁴⁾ Kbhns. Diplom. I, S. 548. — Om Fisketorvet se O. Nielsen: Kbhns. i Middelald., S. 144 ff.

⁵⁾ Om ham kan ses H. Rördam: »Kbhns. Univ. Hist.« III, S. 542—50,

nelser Apotheker; hvor, tilføjes ikke og er, såvidt jeg ved, ubekjendt. Søsteren, Sofie, blev, ligeledes efter Judichærs Optegnelser, førstegang gift med en Borger i Kjøbenhavn ved Navn Peter Schyrmand, andengang med Hr. Povel Severinsen, Præst på Gulland, i hvilket sidste Ægteskab hun blev Moder til Judichær.

En tredie Peder Stub, som levede i Jylland i det 16de Århundrede, var den bekjendte Borgmester i Viborg, der var en ivrig Tilhænger af Kristian den Anden, hvorfor han 1525 forlod sit Fædreland og i nogle År virkede i Tydskland og Nederlandene for den fordrevne Konges Sag, medens Slutningen på hans Skjæbne er meget usikker. Om han var i Familie med Stub'erne i og ved Ribe, er uvist. Det fælles Fornavn og den Omstændighed, at Iver Stub i Ribe hentede sin Hustru fra Viborg, kunde dog tale derfor.

smlg. IV, S. 544-47, hvor der blandt Andet fortælles om hans Pengestridigheder med hans Halvsøskende. Broderen Oluf forekommer der endnu kun som rejsende i Handelsforretninger.

Tillæg og Rettelse

til Artiklerne om M. Mads Hvid (S. 57—72) og
Peder Stub (S. 73—77).

Af J. Kinch.

S. 63, L. 8 »Februar«, læs: Oktober, og L. 17 »24de Februar, læs: 19de Oktober.

I »Saml. af Meddel. om Personer og Familier af Navnet Hvas« af F. Hvass, 4de Del, S. 110—115, findes en Fremstilling af en Proces, som Mads Hvid havde med Kristen Hvas til Kås og Sostrup angående en lille Part, som den Førstes Hustru havde arvet i den sidstnævnte Herregård, det nuværende »Benzon« i Dyrslund. Selve Processen har ikke stor Betydning med Hensyn til den Stilling, Mads Hvid indtog; men Hr. Hvass meddeler i den Anledning enkelte Oplysninger om hans Levned efter Kilder, som have været utilgængelige for mig.

(Til S. 63, L. 5.) Det ses således, at det kun var en Fjerdedel af Estvadgård, som Mads Hvid ved sit Ægteskab kom i Besiddelse af, og at han havde udlejet denne Fjerdedel til den senere Ejer af Gården, Peder Munck. Endnu 1574 førtes der en Proces imellem dem ved Herredagen i Anledning af dette Mellemværende.

(Til S. 69, L. 18.) At Mads Hvid blev Ejer (på sin Kones Vegne) til Nørgård, fremgår også deraf, at han 1562 forfulgte »sin Herregård Nørgård og Nørgårds Fang og Møller med alt det Gods i Bælum« til Lås. Herved bevises altså også Rigtigheden af, at det her omtalte Nørgård var det i Bælum Sogn.

(Til S. 71, L. 23.) I Sommeren 1574 førte Mads Hvid for Herredagen ikke blot den ovenfor omtalte Proces med Peder Munck, men tillige 4 andre; men næste År var han død, som man ser deraf, at hans Datter, Anne Madsdatter, nu stævnes i hans Sted i Sagen angående Arveparten i Sostrup.

Endelig kan meddeles, at hans fulde Navn var Mads Ibsen Hvid; thi som »Mester Matz Ibsenn Sognepræst i Holstebro«, nævnes han i et Gavebrev, udstedt d. 16 Maj 1544 på Herregården Langtind af Axel Rosenkrands til hans Morbroders Søn, Knud Gyldenstjerne til Tim. Denne Sidste var et Næstsødskendebarn til Mads Hvids tilkommende Hustru; men om Hr. Mads's Nærværelse stod i nogen Forbindelse med dette Slægtskabsforhold, er vel meget tvivlsomt. En af Borgmestrene i Holstebro var også tilstede som Vidne.

S. 74, L. 10 fl. Det er en Unøjagtighed, når der her tillægges Iver Stub på Skodborghus en Datter ved Navn Sofie. Datteren, som også omtales S. 77, hed Dorothea (se »Kirkehist. Saml.« 3die R., III, S. 2).
